

forms. The question of studying the problem of evaluation of educational achievements is considered. The correctly conducted control of educational activity of pupils and students enables a teacher to estimate the knowledge, abilities, skills, achieved by them, to provide necessary help in time and try to obtain defined aims of studies. Conclusion is made that all of the above-mentioned aspects in the aggregate create favourable terms for development of cognitive capabilities of pupils and students and activation of independent work. One important consideration is the role of control and evaluation in promoting sustainability, preparing pupils and students for future needs and life-long learning.

Key words: management, control, assessment, evaluation, estimation, account.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2013 р.

Прийнято до друку 27.06.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Штефан Л. А.

УДК 376.433.016

А. Р. Ібрагімова

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИКОРИСТАННЯ НАОЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ
У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ**

Проблема удосконалення навчально-виховного процесу в початковій школі вимагає підготовки учнів до глибокого і всебічного пізнання, формування пізнавальних потреб, розвитку мислення, уміння самостійно оволодівати знаннями. У сучасних умовах якість початкового навчання набуває особливого значення, оскільки найближчі перспективи розвитку вимагають істотної перебудови змісту і методів навчання молодших школярів, ефективного використання різноманітних засобів формування пізнавальної діяльності і самостійності молодших школярів.

У сфері початкового навчання відбулися зміни, зумовлені результатами психологічних і педагогічних досліджень пізнавальних можливостей молодших школярів і спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності учнів. Проблема активізації такої діяльності учнів знаходиться в центрі уваги педагогічної науки і тепер займає одне з головних місць серед педагогічних досліджень.

У сучасній педагогічній науці проблема активізації навчального процесу розглядається в різних аспектах: як сутність активізації пізнавальної діяльності й шляхи формування пізнавальної активності учнів; та як виховання пізнавальних інтересів.

Питання активізації пізнавальної діяльності учнів за допомогою наочності постійно привертало увагу вчених [1; 2]. У 30 – 60-і роки ХХ ст. розроблено методику використання наочності в початковій школі (К. П. Ягодовський, М. Н. Скаткін). У 50-і роки минулого століття цікаве і важливе дослідження різних форм поєднання наочності зі словом учителя проводилося під керівництвом академіка Л. В. Занкова [2].

Метою статті є з'ясування стану досліджуваної проблеми у психолого-педагогічній літературі та педагогічному досвіді.

Важливе завдання в навчанні – знайти оптимальні шляхи і засоби досягнення найбільш ефективних результатів з урахуванням усіх умов і закономірностей протікання процесу пізнання. Одним із таких важливих засобів досягнення ефективності навчання і є наочність. Психолого-педагогічна наука продовжує пошуки різноманітних шляхів підвищення ефективності навчання, шляхів і способів ефективного використання наочності. У початкових класах ефективне використання наочності є особливо важливим, оскільки якість навчання молодших школярів значною мірою залежить від умов і способів її використання, від реалізації основних функцій і можливостей наочності для розвитку молодших школярів, для активізації пізнавальної діяльності. Важливим засобом, що стимулює пізнавальну активність молодших школярів, є таке використання наочності, яке створює умови для успішної реалізації не тільки навчальної, але й розвивальної функції методів і прийомів навчання.

Її важливість і необхідність у процесі навчання зумовлюється тим, що вона може на відміну від процесу пізнання використовуватися цілеспрямовано, дозволяючи здійснити поєднання конкретного й абстрактного, виходячи з мети вибору оптимального шляху пізнання. Як свідчить проведений аналіз досліджень, проблемі наочності та її використанню в початкових класах присвячено велику кількість методичних і дидактичних робіт. Проте більшість авторів розглядає наочність як засіб конкретно-образної інформації молодших школярів, який сприяє створенню в них правильних уявлень, збагаченню дітей певним запасом знань. Причому досить часто якийсь один засіб наочності описують як найкращий на противагу іншим, націлюють на його використання для легшого засвоєння знань.

У деяких роботах вказано на зв'язок наочності з розвитком учнів, зроблено висновки про необхідність використання наочності не тільки для збагачення учнів новими знаннями і навичками, але й для глибшого розвитку їх розумових здібностей [1, 2].

Однак, незважаючи на велику кількість робіт, присвячених різним аспектам використання наочності, її роль в активізації пізнавальної діяльності молодших школярів залишається найменш дослідженою.

Так, у початкових класах широко впроваджуються нові види наочних матеріалів, і з реалізацією ідей розвивального навчання значно

збільшилася роль наочності на різних етапах пізнавальної діяльності молодших школярів.

К. Д. Ушинський вважає, що в перші три роки навчання не можна відмовлятися від наочного навчання, оскільки діти мислять „формами, звуками, фарбами, відчуттями” [4, с. 23]. Автором розроблено теоретичні основи наочного навчання і раціонального використання наочності в молодших класах, що обґрунтовують єдність мислення і мови, що стверджують хід навчання від конкретного до абстрактного, від уявлення до думки.

Слід зазначити, що в психолого-педагогічній літературі і в шкільній практиці наочність розглядалася в основному як чуттєво-конкретна форма. Для уточнення її сутності потрібний був ширший підхід, оскільки проблема наочності включає теоретичні положення не тільки про роль, сутність, місце, функції наочності, але й про роль наочного образу в пізнанні та навчанні.

Усі попередні теорії в педагогіці звужували функції наочності, зводячи їх переважно до збагачення уявлень. Основною причиною цього є ігнорування поняття наочного образу як філософської категорії. У наочному образі фіксуються й закріплюються ті аспекти об'єкта, на які спрямована пізнавальна діяльність і які мають для неї певне значення. Це принципове положення визначає роль і місце наочності в пізнанні та навчанні. Психологи (А. В. Славін, І. М. Соловьев та ін.) [3], розглядаючи таку роль наочного образу, припускають існування його у вигляді образу-сприйняття та образу-уявлення, що дає можливість людині усвідомити сутність переходу від чуттєвого пізнання до логічного.

Дослідження багатьох авторів свідчить про те, що молодші школярі не засвоюють абстрактних понять, якщо немає чуттєвих образів, які б стали матеріальною опорою розумових дій, необхідних для засвоєння понять. А чуттєві образи створюються в учнів за допомогою засобів наочності.

Специфіка предмета трудового навчання вимагає насамперед певних форм організації навчально-пізнавальної діяльності школярів та специфічних методів викладання, що забезпечують якнайповніше і послідовне застосування засобів наочності й активності не тільки в розумовій, але й у практичній діяльності молодших школярів. Активне сприйняття, що відбувається при цьому, створює умови для порівняння та співставлення шойно сприйнятого предмета, процесу, явища (образ-сприйняття) з уже наявними уявленнями про нього (образ-уявлення).

Зіставлення цих двох видів наочного образу відбувається в результаті розумових процесів, унаслідок чого наявні в дітей уявлення уточнюються, збагачуються деталями, конкретизуються і використовуються для формування понять. Враховуючи це, можна сказати, що в молодших школярів переважають чуттєво-наочні елементи

мислення, хоча частка раціонально-понятійних елементів на сучасному етапі початкового навчання все більше зростає.

Більш складним завданням педагога початкових класів є перехід до зображальної наочності, особливо до символічних зображень, що відіграють велику роль у розвитку абстрактного мислення, а також подальший поступовий перехід від зображальної наочності до словесно-образної.

Аналіз основних поглядів на суть наочності дає підставу вважати, що наочність у сучасній, у тому числі і в початковій, школі розглядається в ширшому плані. Так, засоби наочності можуть бути використані не тільки для формування конкретно-чуттєвих уявлень, але й для вироблення понять, для ознайомлення з предметами не тільки на рівні явищ, але й на рівні їх сутності. Розширення зони дії засобів наочності відбувається тому, що в школі (вже в початкових класах) усе більшу роль відводять системі теоретичних знань учнів.

У теорії і практиці використання наочності, окрім визначення її сутності, важливим є питання про функції засобів наочності, розробка якої ведеться в сучасній психолого-педагогічній науці.

При визначенні функцій наочності в навчанні дослідники спираються на функції наочного образу в пізнанні. „Наочні образи” виконують у структурі пізнання дві основні взаємозв’язані функції: пізнавальну (інформаційну), завдяки якій суб’єктові розкриваються властивості і структура предметів та процесів об’єктивного світу; функцію регулювання (управління) діяльністю людини.

А. В. Славін, досліджуючи питання про наочні образи в структурі пізнання виділяє також ці дві основні функції наочності [3]. Саме функція управління діяльністю є важливою для дослідження. Здійснення такої функції відбувається, як зазначає автор, завдяки застосуванню різноманітних засобів управління: відбір наочного матеріалу, послідовність його подання, що впливає на сприймання, розуміння та запам’ятовування, а вплив на процес пізнання здійснюється за допомогою слова, що дозволяє поставити навчальну проблему та включити школяра в активний пізнавальний пошук, тобто дати опору на створення уявлення, яке є необхідним у визначений момент пізнання. Для здійснення функції регулювання діяльністю у наочних посібниках А. В. Славін рекомендує використати різноманітні вказівні означення типу знаків, символів, які вказують на відповідні прийоми діяльності: виділити, підкреслити, порівняти тощо.

Виконання першої основної функції наочності – інформаційної – зовні здійснюється через різні типи і види наочності, внутрішній же бік цієї функції, пов’язаний з дією на пізнавальний процес, виявляється у впливі на основні процеси засвоєння знань.

Друга функція наочності – управління пізнавальною діяльністю учнів – можлива завдяки застосуванню різноманітних скеровувальних дій.

Для успішного використання різної наочності, яка в навчальному процесі набуває певних функцій. При цьому різні види наочності, з різною метою використані вчителем, дозволяють збільшити кількість джерел інформації двома спробами. В одному випадку учні під керівництвом учителя самостійно працюють з наочністю, і наочність виступає основним джерелом інформації. В іншому випадку наочність супроводжує розповідь учителя, виконує функцію чуттєвої опори, тому є ілюстративним матеріалом. Інформаційна функція наочності в навчанні надзвичайно важлива, оскільки всі чуттєві сигнали, які сприйняті органами чуття і стали „чинником свідомості”, піддаються логічній обробці, включаються в активне мислення.

Наочність не тільки сприяє успішнішому протіканню таких психічних процесів, як сприйняття, запам'ятовування, мислення, але й на їх основі дозволяє активізувати всю розумову діяльність, глибше проникати в головні та істотні сторони виучуваних явищ. Використання наочного матеріалу з метою засвоєння сутності явищ – один з найважливіших шляхів активізації пізнавальної діяльності учнів.

Різноманіття засобів наочності виправдане лише в тих випадках, коли потрібно розкрити різні аспекти виучуваного предмета, а кожен із цих аспектів можна відобразити лише за допомогою певного виду наочності. Відбираючи засоби наочності, необхідно зіставити їх можливості із специфікою кожного навчального предмета і змістом кожного уроку.

Таким чином, результати теоретичного аналізу проблеми дослідження дозволили зазначити, що у межах психолого-педагогічної літературі наочність розглядалася як чуттєво-конкретна форма навчального процесу, одна з найважливіших умов, що забезпечує формування в учнів усіх форм мислення, уявлення й поняття, розвитку мовлення, вона служить джерелом отримання об'єктивних наукових знань про навколишню дійсність.

Проблема використання наочності в практиці дає підстави вважати, що у більшості випадків розглянуті форми поєднання наочності і слова пов'язані з однією основною функцією наочності – інформаційною.

Список використаної літератури

1. Евдокимов В. И. Научные основы повышения эффективности обучения средствами наглядности. Автореф. дисс. канд. пед. наук: 13.00.01 / ХГПИ. – К., 1990.– 18 с. **2. Занков Л. В.** Наглядность и активизация учащихся в обучении. – М.: Учпедгиз, 1960. – 309 с. **3. Славин А. В.** Наглядный образ в структуре познания. – М.: Политиздат, 1971. – 271 с. **4. Ушинский К. Д.** Избранные педагогические сочинения.– М., Учпедгиз, 1955. **5. Лапін А. В.** Проблема організації трудового навчання в початкових класах для дітей зі складним порушенням психофізичного розвитку. – К. : Науковий світ, 2009. – 144 с.

Ібрагімова А. Р. Концептуальні підходи визначення ефективності використання наочних засобів навчання у психолого-педагогічній літературі

Стаття містить теоретичні основи та результати дослідження з питання щодо визначення ефективності умінь користуватися наочними засобами в процесі навчання. Розглянуто функції наочності в психолого-педагогічній літературі, як засобу управління практичними діями. Автором виділено дві основних функції – інформаційну та пізнавальну. Досліджені психологічні основи використання наочності, визначено формування у дітей вмінь та навичок в практичній діяльності, визначено роль наочного матеріалу в процесах абстракції та узагальнення, зв'язок слова і образу в процесі засвоєння знань учнями.

Ключові слова: наочні засоби, трудове навчання, загальношкільне навчання, практична діяльність.

Ибрагимова А. Р. Концептуальные подходы определения эффективности использования наглядных средств обучения в психолого-педагогической литературе

Статья содержит теоретические основы и результаты исследования относительно определения эффективности умений пользоваться наглядными средствами в процессе обучения. Рассмотрены функции наглядности, как средства управления практическими действиями. Автором выделены две основные функции – информационная и познавательная. Исследованы психологические основы использования наглядности, выявлено формирование у детей умений и навыков в практической деятельности, определена роль наглядного материала в процессах абстракции и обобщения, связь слова и образа в процессе усвоения знаний учащимися.

Ключевые слова: наглядные средства, трудовое обучение, общешкольные умения, практическая деятельность.

Ibragimova Al. R. Conceptual Approaches to Assessing the Effectiveness of Visual Training Aids Use in Psychological and Pedagogical Literature

The article describes the theoretical basis and the results of research on determining the effectiveness of the ability to use visual aids in teaching. The functions of visual aids as means of managing practical actions are studied in psychological and pedagogical literature. The main functions of visual aids are: motivational (visual aids as the way of forming academic cases); forming generalizations and concepts (gist of objects and phenomena); systematization of knowledge; explanatory (visual aids as instruction tool); management of cognitive activity. Analysis of scientific and methodological literature and the study of practice in schools for mentally retarded children prove that visual aids are mainly considered as the way of forming specific ideas of school students and perform illustrative function. The role of visual aids as means of

managing the activity of mentally retarded school students', particularly when performing practical tasks at the lessons of labour training, has not been studied on theoretical level and has not been implemented into the practice of teaching such children. The analysis of research results in ability of children with mental deficiency (mild case), with mental retardation and those who develop normally to be guided by visual aids has given an opportunity to identify the peculiarities of performing practical tasks with different types of visual support by mentally deficient school students.

Key words: visual aids, labour training, general labour skills, practical activity.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2013 р.

Прийнято до друку 27.06.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Тархан Л. З.

УДК 37.035.3:61-057.875

Г. Е. Кардашевська

ПРОФЕСІЙНІ ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

Ціннісні орієнтації формують основу свідомості й поведінки особистості та впливають на її розвиток. Цінності професійної діяльності є основою, яка визначає значення діяльності для особистості та суспільства. Від того, як особистість у процесі професійного розвитку вибудовує свою систему цінностей залежить ефективність професійної діяльності.

В даний час серед значної частини молоді мають місце зниження рівня загальної культури і соціальної свідомості, утриманські установки, що ускладнює засвоєння знань у процесі професійної освіти та вступу в самостійне життя. Нерідко молоді люди не мають достатньої мотивації для повноцінного оволодіння професією і реалізацією творчого потенціалу. Професійна діяльність у більшості випадків розглядається молоддю лише як засіб досягнення матеріального благополуччя. Студентам доводиться робити життєво важливий вибір між прагненням до досягнення високого рівня добробуту і прагненням до реалізації свого потенціалу. Нерідко ці прагнення виявляються несумісними, що призводить до труднощів у процесі професійного становлення особистості майбутнього фахівця, до втрати смислового боку професійної діяльності, втрати мотивації навчально-професійної діяльності.

Складні питання розвитку сучасної молоді, її світогляду та системи ціннісних орієнтацій знаходяться у центрі наукових інтересів